

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากแนวทางการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย คือการพยายามตามให้ทัน หรือพยายามพัฒนาไปในทางที่หลายประเทศที่ถือว่าตนเองพัฒนาแล้วดำเนินต่อไปนั่นก็คือ การพยายามเดินตามทางและประสิทธิภาพของประเทศที่พัฒนาแล้วนั่นเอง สำหรับประเทศไทยถือว่ากำลังก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ที่มีการเปลี่ยนระบบการเกษตรแบบยังชีพมาสู่การผลิตเพื่อขาย โดยการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ และผลผลิตที่ได้มาตอบสนองภาคอุตสาหกรรม มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตให้ทันสมัย สะดวกสบายและรวดเร็ว ทำให้รายได้จากการส่งออกสินค้าเกษตรได้ทวีสูงขึ้นจนนำไปสู่การขยายตัวของการพัฒนาประเทศในภาพรวมอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็พบว่า คุณภาพชีวิตของเกษตรกรไทยแย่ลง และปัญหาของเกษตรกรที่แสดงออกอย่างเด่นชัดคือ วิกฤตการเป็นหนี้สิน

ภาคเกษตรกรรมของประเทศไทยประกอบด้วยประชากรประมาณ 5.6 ล้านครอบครัว หรือคิดเป็นจำนวนประมาณ 28 ล้านคน จากการสำรวจของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ณ เดือนมีนาคม 2543 ระบุว่า เกษตรกรไทยมีหนี้สินรวมกันประมาณ 411,699 ล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นหนี้ในระบบ หรือหนี้ต่อสถาบันการเงินของรัฐถึง 396,299 ล้านบาท และหนี้นอกระบบหรือหนี้ที่กู้ยืมจากเพื่อนบ้าน ญาติ นายทุนท้องถิ่นจำนวน 15,400 ล้านบาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของเกษตรกรคือ ธ.ก.ส. ซึ่งมีหนี้สินสูงถึง 228,454 ล้านบาท ขณะเดียวกันหนี้ต่อธนาคารพาณิชย์ต่างๆ เป็นเงิน 134,970 ล้านบาท และสหกรณ์การเกษตรจำนวน 32,875 ล้านบาท จำนวนเกษตรกรที่มีหนี้สินต่อ ธ.ก.ส. ปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 5,062,157 ครอบครัวคิดเป็น 88 % ของครอบครัวเกษตรกรทั้งหมด ในกรณีภาคเหนือตอนบนจากการวิจัย 50 หมู่บ้าน ใน 5 จังหวัดคือ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำปาง และลำพูน พบว่า เกษตรกรเป็นหนี้โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 70,000 บาท คนที่เป็นหนี้คิดเป็นจำนวน 90 % ของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ประมาณ 70% เป็นหนี้กับ ธ.ก.ส. (พฤษ, 2544)

จากการที่ได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้ในเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ และร่วมจัดเวทีชาวบ้านเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำพูนร่วมกับสถาบันวิจัย ทรัพยากร สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำพูน จำนวน 43 ชุมชน ในช่วงปี 2543 พบว่า ประเด็นปัญหาของชุมชนส่วนใหญ่คือ ปัญหานี้สิน จากรายงานสถิติจังหวัดลำพูน (2542) พบว่า จำนวนเงินกู้ของเกษตรกรถูกค้ำ ธ.ก.ส. มีจำนวนทั้งสิ้น 3,325 ล้านบาท และจากข้อมูลของ ธ.ก.ส. อำเภอป่าซางพบว่า ปัจจุบันคนป่าซางเป็นหนี้ ธ.ก.ส. ถึง 960 ล้านบาท ในส่วนของชุมชน ระดับตำบล เช่น ตำบลนครเจดีย์ประชากรเป็นหนี้ ธ.ก.ส. 90 ล้านบาท และจากการจัดเวทีวิเคราะห์ ปัญหาของชาวบ้าน บ้านโป่งรุ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2543 พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ 1) ปัญหาหนี้สิน 2) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และ 3) ไฟฟ้า

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ทำให้เกิดความสงสัยว่า วัฒนาการของการเป็นหนี้ของเกษตรกรเป็นอย่างไร มีความเป็นมา มีเงื่อนไข ปัจจัยอย่างไร และมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการการเป็นหนี้ เงื่อนไข ปัจจัยที่ทำให้เป็นหนี้ และแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรบ้านโป่งรุ หมู่ที่ 5 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อนำข้อมูล และผลที่ได้จากการศึกษามาปรับปรุงและพัฒนา เพื่อใช้เป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีสภาพ ปัญหาที่คล้ายคลึงกันได้นำไปใช้ประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานะหนี้สิน และกระบวนการเข้าสู่การเป็นหนี้ของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไข / ปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สินของเกษตรกรอย่างมีส่วนร่วม
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร ทั้งที่ผ่านมาและในอนาคต อย่างมีส่วนร่วม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ ทราบถึงสถานะหนี้สิน พัฒนาการ เงื่อนไข/ปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สิน และแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินในอนาคตของเกษตรกร บ้านโป่งรุ หมู่ที่ 5 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึง แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรบ้านโป่งรุ หมู่ที่ 5 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยทำการศึกษากลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดลำพูน ซึ่งมีจำนวน 120 หลังคาเรือน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงสถานะหนี้สิน พัฒนาการการเป็นหนี้ เงื่อนไขปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สิน และแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรบ้านโป่งรุทั้งที่ผ่านมาและในอนาคต โดยกรมองย้อนอดีตตั้งแต่การดำเนินการปฏิรูปที่ดินจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคการปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ. 2526-2543) และยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2543-2545)

นิยามศัพท์

หนี้สิน หมายถึง จำนวนเงินหรือสิ่งของ ณ วันใดวันหนึ่งที่ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ (ผู้กู้) ผูกพันที่จะต้องจ่ายคืนให้อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ (ผู้ให้กู้) ในอนาคต

เกษตรกร หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรที่บ้านโป่งรุ หมู่ที่ 5 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดลำพูน

กลุ่มพัฒนาเกษตรกรโป่งรุ หมายถึง กลุ่มชาวบ้านที่สนใจและจะใช้กระบวนการพัฒนาปัญญาในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) หมายถึง องค์กรของรัฐมีหน้าที่เทียบเท่ากรม สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มีหน้าที่ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้เป็นไปตามกฎหมาย และระเบียบการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หมายถึง การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการครอบครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมถึงตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐหรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อจัดให้เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเอง หรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อย ไม่เพียงพอแก่การครองชีพและสถาปนเกษตรกรได้เช่าซื้อ เช่า หรือเข้าทำประโยชน์ โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกร การปรับปรุงทรัพยากร และปัจจัยการผลิต ตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

เขตปฏิรูปที่ดิน หมายถึง เขตที่ดินที่พระราชกฤษฎีกากำหนดเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

โครงการส่งเสริมการปลูกมะม่วง หมายถึง โครงการส่งเสริมการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น โตเร็วเพื่อกระจายรายได้สู่เกษตรกร โดยการประสานความร่วมมือระหว่าง สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และบริษัท ค่อทรัพย์

กระบวนการพัฒนาปัญญา หมายถึง กระบวนการที่วิทยากรจากภายนอกชุมชนใช้ในการ กระตุ้นให้เกษตรกรร่วมกันคิด วิเคราะห์ ทบทวน หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และสรุปทบทวนร่วมกัน